

UN DEBAT SOBRE L'ACTUALITAT DE HEGEL. EL CONGRES HEGELIA 1981

G. Amengual

L'actualitat de Hegel s'afirma en la discussió. Hegel no ha estat mai un filòsof d'escola, ni pràcticament se n'ha fet mai una escolàstica. La filosofia de Hegel, ja des del principi, va transcendir l'escola i fou tema de discussió al carrer, als clubs literario-polítics, a les revistes; i es feu us d'ella per a la discussió política i religiosa, per als temes pràctics. Si abundant fou l'activitat periodística, no ho fou manco la pluralitat de posicions que se perfilaren en la discussió. Una riquesa impressionant, que potser no hagi provocat cap altra filosofia. I continua essent tema de discussió la vigència del sistema filosòfic hegelian.

Del 25 al 28 de juny de 1981 es va celebrar a Stuttgart, la ciutat natal de G.W.F. Hegel, el congrés hegelian. Aquest congrés es reuneix a la mateixa ciutat, amb una periodicitat de cada sis anys, organitzat per la "Internationale Hegel-Vereinigung". El tema se precisa segons interessos filosòfics i circumstàncies històriques, en connexió evidentment amb el pensament hegelian. Així el tema del penúltim congrés (1975) fou: "¿Es possible una filosofia sistemàtica?" (Actes publicades: D. Henrich (ed.), *Stuttgarter Hegel-Kongress 1975. Ist systematische Philosophie möglich?*, Bonn 1977, (Hegel-Studien Beiheft 17)). Aquest darrer, en continuïtat amb l'anterior, va versar sobre "Formes de la fonamentació en filosofia". Per al pròxim congrés es va anunciar ja el tema, i altra vegada un títol equipat amb un bon interrogant: "¿Metafísica?". Aquests títols mostren per si mateixos com se duu a terme un qüestionament filosòfic per raons filosòfiques i de problemàtica actual, i no per simples motius d'erudició o d'historiografia, al mateix temps que es trien temes ambiciosos i preguntes fonamentals.

El tema d'aquest any venia emmarcat per un doble aniversari: el 150 de la mort de Hegel (14-XI-1831) i el 200 de la publicació de la *Crítica de la Raó Pura* de Kant (1781). D'aquí el títol del Congrés: *Kant oder Hegel. Über die Formen der Begründung in der Philosophie*, amb la intenció de reprendre la controvèrsia entre les formes de fonamentació transcendental i les formes que procedeixen de Hegel o se relacionen amb ell, i això tant en els seus representants històrics com també en els actuals.

Kant amb la publicació de la seva primera "Crítica" va intentar una nova forma de fonamentació de la filosofia: el mètode transcendental. Aquest mètode ha impulsat una tradició filosòfica pròpia, ha estat objecte d'amplis desenvolupaments, amb ell connecten diversos enfocaments fins i tot actuals de la filosofia. En essència aquest mètode es pot definir com aquell que parteix d'unes condicions de possibilitat del coneixement, a partir de les quals explica el coneixement, el seu origen o almanco el seu funcionament.

Malgrat el gran èxit que tingué des del principi i de l'ús radicalitzat que se'n féu d'ell, prest se li creà l'alternativa, en part com a desenvolupament i radicalització del mateix mètode transcendental, (es l'aspecte que posen de relleu els qui afirmen la continuïtat en l'idealisme alemany des de Kant fins a Hegel, la presentació típica de la qual ha quedat estandaritzada en l'obra de R. Kroner, *Von Kant bis Hegel*. Tübinga 1921-24, 2 vols); en part com a mètode nou, diferent i fins i tot contraposat al transcendental. (En general es pot dir que aquest és l'aspecte que més fou afirmat en el congrés, per marcar les diferències entre els dos mètodes, o també per marcar les preferències, que en general varen recaure més bé en Kant. La modèstia de la filosofia kantiana, quant a pretensió de totalitat i absoluta, la fa més accessible i assequible, i deixa més lliure al seguidor, encara que també sigui més indeterminada la connexió, potser tan indeterminada com fàcil. Ja se sap que és impossible reflexar la riquesa de determinacions de la pluralitat de posicions representades en el congrés; això suposa per tant una pura generalització).

Dieter Henrich, president de la "Internationale Hegel-Vereinigung", en la presentació de les jornades, caracteritzà el mètode transcendental com a "fonamentalista", "en quant vol partir havent-se assegurat un fonament que resta intoccat pel procés del coneixement i pel canvi de totes les maneres particulars de conèixer". Primer se crea el fonament, després procedeix a l'execució. (Segons la cèlebre frase de Hegel al respecte: primer s'aprèn a nedar, després hom es tira a l'aigua).

El mètode hegelian, a diferència del transcendental, se caracteritza per tractar ja des del principi de coneixement, doncs —com diu Hegel criticant Kant— el mateix intentar d'establir les possibilitats i els límits del coneixement és ja coneixement; no ens trobam mai en un moment anterior al coneixement, sinó que sempre en el seu bell mig, *in medias res*. Així Hegel fonamenta el seu sistema sobre una lògica, que desenvolupa una seqüència de conceptes fonamentals del conèixer i del ser. Per a Hegel una fonamentació plenament justificada i satisfactòria només pot donar-se en la conclusió d'aquesta nova forma d'anàlisi de la raó, ja que la fonamentació es dona en la mateixa rigorositat sistemàtica de l'exposició del tot, com el seu desenvolupament necessari, com la presentació de la cosa mateixa. A diferència del mètode fonamentalista (o també dualista), aquest s'ha de caracteritzar com holista.

Aquesta forma de fonamentació ha tingut també la seva història, els seus desenvolupaments no menys amplis, que també arriben fins a l'actualitat. En el congrés els representants de la URSS i de la RDA sobretot posaren de relleu aquesta actualitat, més exactament, una certa actualitat, el marxisme (ortodoxe), únicament gràcies al qual i en total i rutinària fidelitat a ell valia la pena tractar de Hegel. Altres (entre els presents destacà L. Bruno Puntel) propugnaven una reconstrucció del sistema hegel·lià segons la mateixa lògica hegeliana, reconstrucció per a millor servir al projecte hegel·lià mateix, amb la qual cosa li concedien una total actualitat.

El congrés fou una gran assemblea, tant pel nombre d'assistents —destacaren les seccions anglosaxona, francesa, italiana i, almanco relativament, la japonesa, naturalment prescindint de l'alemanya; d'Espanya hi haguè una representació no nombrosa, però que si se li sumen les absències conegudes potser es podria pensar si ha arribat l'hora de crear una secció espanyola—, com pel programa abundantíssim: simultàniament es feien dos col·loquis de quatre o cinc ponències més una sèrie de comunicacions.

A dos col·loquis pràcticament es plantejà i tractà de manera explícita el tema general del congrés. Així en el col·loqui I, amb el títol: "Sobre els motius del desenvolupament filosòfic de Kant a Hegel", que no abordà el tema sota el punt de vista de l'evolució històrica d'un a l'altre, sinó de manera global. Les ponències estaren a càrrec de W.H. Walsh, N. Rotenstreich, S. Bietzsch i K. Cramer, qui va concloure el col·loqui amb alternatives provocatives al títol del congrés tals com "en tot cas no Hegel" i "ni Kant ni Hegel". De totes maneres sí es pot treure una conclusió general, seria més bé l'afirmació que en Kant i Hegel es tracta de deues formes autònomes de filosofia, malgrat que històricament una neixi de la crítica i l'intent de superació de l'altra, com també un cert sentir de la dificultat de realitzar la filosofia hegeliana. A l'altre col·loqui, el VII amb el títol: "Moments transcendents en la Lògica i la Fenomenologia de Hegel" pareixia fer-se més justícia a Hegel. En aquest col·loqui va destacar la ponència de L. Bruno Puntel definint de manera molt precisa l'idealisme transcendent i l'argumentació de Hegel.

La filosofia marxista va estar molt present i àmpliament representada. La seva postura era més bé còmoda, puix per una part se sentien els hereus de la gran tradició filosòfica clàssica alemanya (i aleshores: "Kant i Hegel"), i per altra part la seva fonamentació real radicava a altre lloc (i aleshores: "ni Kant ni Hegel"). Així quasi ho formulà Tjodor Oizermann (Moscu), operant amb l'esquema segons el qual la filosofia clàssica alemanya és font del marxisme i establint una progressiva superació: si Hegel superà els "errors" de Kant, sobretot Marx els superà, així com també als de Hegel. Oskar Negt (Hannover), en canvi, pareixia actualitzar una vella tradició, acostant Marx més a Kant que a Hegel.

Un col·loqui va versar sobre el pensament transcendent i absolut en el sistema de Fichte, en què destacaren dues ponències: la de R. Lauth sobre la unitat de la teoria del coneixement, de la consciència i la teoria del ser en el sistema o fins i tot en l'enfocament transcendent; i la de C. Cesa sobre la crisi de la filosofia moral en la filosofia transcendent.

En els col·loquis VIII, X i XI es va tractar d'aplicacions dels mètodes transcenden-

tal i holístic a la sociologia, l'estètica i l'ètica, respectivament. Quant a la possibilitat de fonamentar transcendentalment la societat, els sociòlegs presents tendien a afirmar-la cautament, connectant amb la fenomenologia del món vital de E. Husserl (T. Luckmann) o retornant directament a la "Crítica del judici" que oferiria una última raó i fonament per a la societat en el principi de la comunicabilitat universal i del consentiment universal. Si això pogué parèixer insuficient als seus companys filòsofs, arribant a negar alguns fins i tot la possibilitat de fonamentar transcendentalment la societat, va parèixer que hi havia un cert consens no explícit ni explicitat en què aquesta impossibilitat s'ha d'imputar a les ciències socials i no al sistema kantian. En el col·loqui XI sobre "Problemes de la fonamentació de normes" dissertaren K.-O. Apel ("Kant, Hegel i el problema de la fonamentació normativa del dret i de la moral". Seguint el seu conegut enfocament de la filosofia, i en connexió amb la terminologia kantiana, parlà de l'"Apriori de lo social" o "Apriori de la comunicació" com a base de la societat, del dret i la moral i llur obligatorietat), H. Krings ("L'estructura sistemàtica de la fonamentació de les normes. Sobre possibilitats i limitacions del procediment transcendental"), i K.-H. Schöneburg ("Normes jurídiques ¿fonamentades històrico-dialècticament?").

La conferència de J. Habermas sobre "La filosofia com lloctinent i intèrpret" connectava amb la ponència d'Apel. Habermas postulà per a la filosofia una "divisió de treball no-exclusiva" respecte a les modernes ciències de la cultura que s'han emancipat i que no es deixen tractar com "ancillae philosophiae". La filosofia ha de canviar el seu paper de jutge pel de mediatadora i creadora de comunicació, intèrpret mediatadora en el camp vast del parlar i de l'actuar humà, i així lloctinent de la raó. Una altra gran apologia de la filosofia ut sic, es a dir sense més adjectius o genitius, i cant a la seva utilitat i necessitat fou l'altra conferència de vetlada a càrrec del Prof. R. Spaemann, partint en el fons de la tradicional definició de filosofia com a discurs continuat sobre les qüestions últimes.

Tant en els plantejaments de fons entorn a la filosofia pràctica com en els referents a la filosofia en general, pareixia sorgir el convenciment que el fonament és el singular, l'individu, el qual, segons Kant com també segons Hegel, duu en ell totes les condicions per assegurar-se a si mateix de la validesa del seu coneixement respecte a tot qüestionament crític. Potser una nova il·lustració al mateix temps que una revalorització de la moral respecte d'una ètica i política fa temps posades en qüestió.

El col·loqui més espectacular, tant pel nombrós públic, com per l'expectació i l'atmosfera relatzada amb què els conferencians amb el seu humor característic agraciaren al respectable, fou el IX sobre "Mètodes transcendents i holístics en la filosofia analítica", en què actuaren els nordamericans W.v.O. Quine ("Objecte i observació"), D. Davidson ("Coneixement i creència vertadera") i H. Putnam ("¿Què és epistemologia?"). Si en un principi pareixien distingir-se entre ells tan sols gradualment i difícilment era apreciable la seva relació amb Kant o Hegel, a mesura que se perfilaven les seves posicions va resultar clar que Davidson estava més aprop d'una fonamentació holística que el seu mestre Quine, i que Putnam, tot i que renuncià a tot punt de suport arquimèdic més enllà de tot coneixement, se trobava malgrat tot en el camí que Kant obrí.

Respecte a un congrés, en què hi estan representades pràcticament totes les posicions —encara que allí siguin vistes des d'un punt de vista peculiar— és difícil treure conclusions. De totes maneres aquesta mateixa presència múltiple i variada, vista des de i respecte a Kant i Hegel, posa de manifest la vitalitat i l'actualitat d'aquesta tradició filosòfica. I amb això mateix potser que aquest congrés posi de manifest el que potser sigui una de les característiques de l'actual situació filosòfica: si per una part no pareixen sorgir grans sistemes o projectes, per altra part pareix ser el moment de la relectura i reconsideració dels clàssics, d'atenció als mestres. Potser moments de meditació silenciosa, fèrtil o estèril, de manca de vida o de gestació, la història dirà. A Stuttgart, malgrat les crítiques i les postes en evidència de les seves insuficiències, Kant i Hegel aparegueren com a "mestres pensadors".

BIBLIOGRAFIA

